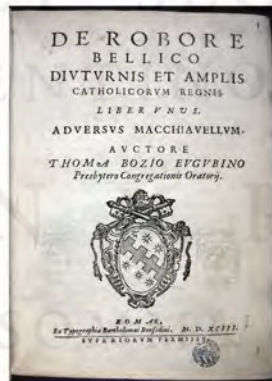

ITINERARI 3

Detractors i polemistes, tractadistes de la "raó d'Estat" i de l'educació de prínceps

Ambrogio Catarino, 1551. M-4388-1

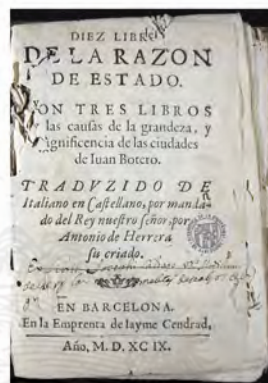
Bozio, 1593. XVI-1519-2

Possevino, 1594. M-8418

Botero, 1590. XVI-1208

Botero, 1599. XVI-188

Ribadeneira, 1595. XVI-847

Tractats sobre l'educació de prínceps

Monzón, 1571. XVI-1475

Bellarmino, 1624. C-189/4/23

Nieremberg, 1636. B-44/4/7-10

Gracián, 1669. XVII-8599, XVII-8600

Montserrat Casas Nadal
Departament de Filologia Romànica –
Secció d'Italilà

ENARRATIONES

R. P. F. AMBROSII CATHARINI

POLITI SENENSIS ARCHIEPISCOPI COMPSANI

IN

QUINQUE PRIORA CAPITA LIBRI
GENESEOS.

Adduntur pleriq; alij Tractatus & Quaestiones rerum uariarum ac scitu dignissimarum, quarū
catalogum uersa pagina indicabit. Fructum uerò sui laboris studiosus & æquus lector tum
demum percipiet uberrimum si animo solius pernoscendæ ueritatis cupido, et non sectis addicto,
ad legendum accesserit.

Cum gratia & priuilegio IULII Tertii Pontificis Maximi.

n 42

ROMAE

Apud Antonium Bladum Cameræ Apostolicæ typographum.

M. D. LII.

es in expurgado - 16
S. Bernardo Navarro

DISPUTATIO

PRO VERITATE IMMACVLATAE CONCEPTIONIS

BEATISSIMAE VIRGINIS ET EIVS CELEBRANDA

A' CVNCTIS FIDELIBVS FESTIVITATE

AD SANCTAM SYNODVM TRIDENTINAM

AVTORE R. P. F. AMBROSIO CATHARINO

POLITO EPISCOPO MINORIENSE

Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias.

ROMAE

M. D. LI.

Ambrogio Catarino, 1551. M-4388-1

Ambrogio Catarino. *Enarrationes R.P.F. Ambrosii Catharini Politi... in quinque priora capita libri Geneseos ; Adduntur pleriq[ue] alij tractatus & quaestiones rerum uariarum ac scitu dignissimarum ...* Romae : Apud Antonium Bladum ..., 1551. cols.; 2º

[M-4388-1](#)

Entre els primers detractors que refusen obertament Maquiavel, hi figura Ambrogio Catarino Politi, un dominic de Siena que esdevingué arquebiste de Conza i participà activament a la tercera sessió del Concili de Trento (1546) on va plantejar el problema que suposava acceptar la lliure circulació de les Sagrades Escripures traduïdes al vulgar i també altres llibres que ell anomena: “*de libris Christiano destestandis & a Christianismo penitus eliminandis*”.

Com és sabut, en aquella època l'Església de Roma era conscient del perill que suposava per als fidels cristians el lliure accés a tot tipus d'obres publicades, ja que moltes no tenien present l'ortodòxia catòlica. Per custodiar-la es va crear la Sagrada Congregació de l'Índex amb l'objectiu de revisar i censurar tots els llibres impresos amb l'objectiu d'elaborar l'Índex de Llibres Prohibits, on hi constaven tots els autors i les obres repudiades pel catolicisme.

Les *Enarrationes*, d'Ambrogio Catarino Politi és una publicació miscel·lània publicada el 1551, que conté, entre altres, l'opuscle *De libris Christiano destestandis & a Christianismo penitus eliminandis*” amb un apartat que porta per títol *Quam execrandi Machiavelli discursus & institutio sui principis*, on tracta Maquiavel d'impíu i ateu, menyspreador de la pietat, de la fe, de l'humanitat, de la religió i de la integritat. Ambrogio Catarino Politi va ser pioner en la tasca d'elaborar la llista d'autors i d'obres que els cristians no podien llegir, que havien de detestar i destruir, el conegut Índex de llibres prohibits.

DE ROBORE BELLICO DIVTURNS ET AMPLIS CATHOLICORVM REGNIS

LIBER VNVS.

ADVERSVS MACCHIAVELLVM.

AUCTORE

THOMAS BOZIO EVGVBINO

Presbytero Congregationis Oratorij.

ROMÆ,
Ex Typographia Bartholomæi Bonfadini. M. D. XCIII.
SVPERIORVM PERMISSV.

Portada i p.68-69

68

De robore bellico

quo: non crudelitatis, inimicos vicerunt, & quidē illos, qui con-
traria signa explicabant, Constantinus Maxentium, & Liciniū,
Eugenium verò Theodosius, de quo ita Claudianus poeta non
Christianus.

— non insultare iacenti

Mallebat: mitis precibus pietatis abundans,

Pœna parcus erat: paci non intulit iram.

Post acies odijs idem qui terminus armis.

Actalis fuit, quem Themistius Philosophus nobiscum non
eadem sentiens de religionis præfere Alexandro Magno. Ac
suadebit aliquis, vt inferorum nomina gestemus? Apage ad
inferos cum doctrina ista. nos esse cum cælitibus, & cupimus
vocalibusque, ac rebus conamur. Multis verò de causis san-
ctorum nomen incitabit illo insignitos ad inimicum vincen-
dum. Ac primum quidem, quod sciant ab illis nihili facta om-
nia, honores populares, opes, vitam, vt iustitia, ac veritati locus
esset. & ipsi igitur exemplo horum non retardabuntur amo-
re villo opum, delictiarum, vitæ, ab irruendo in hostes, in aper-
tam mortem, si fuerit opus, quando pro iustitia, ac veritate pug-
nant. Rursus cum norint se in tutela positos eorum, quorum
nomine appellantur, & qui pro ipsis preces ad Deum fundunt,
nihil omnino verebuntur quidquid ex aduerso se opponer, &
contra ipsos præliabitur, quasi in conspectu concilij cælestis,
superiorumq. omnium bella in hoc mundi theatro contempla-
tium decerent, in memoriam reuocantes illud, spectaculum fa-
cti sumus Angelis Deo, & hominibus.

— pulchramq. petent per vulnera mortem.

Iam verò certi à cælestibus haberi odio supra omnia flagi-
tiosos oblinatos, vt sunt plerumque, qui sumunt arma pro ini-
quitate, idcirco in hos vehementissimè concitabun-
tur, vt quos vehementissimè superi
auerfentur.

Soluitur

Aduersus Macchiauellum: 69

Soluitur obiectum Macchiauelli, quo contendit imbelles homines
fieri quod Christiana lex iniurias vlcisci vetet, & con-
tra ipsum retorquetur. Cap. X.

T, inquit ille, Christiana lex iniurias vlciscive
tat, quippe quæ suadeat alteram maxillam
præbere illi, qui vnâ percusserit; & pallium ra-
pienti, insuper & tunicam dare. Atqui, o bo-
ne homo, aliud est loqui de publicis iniuriis,
aliud de priuatis. Publicas persequi indicto
rite bello haud veretur. Quocirca id prohi-
bebit tantum Christus, & cauebit, ne aduersus nosmetipsos exer-
ceamus robur, & quidquid habemus fortitudinis; sed omne id
impedamus, & effundamus in hostes, vires omnes iunctis ani-
mis colligamus, & aduersus illos progrediamur. Id si est imbel-
les homines efficere, viderint cuncti. An si quis impediatur, ne
manus aduersus aliam manum ferro se armet, eamque præcin-
dat, hoc erit, infirmum corpus efficere? Amputet igitur bra-
chia, pedes, crura, ac si placet, ipsum caput. bellè profectò erit
isti manui, & corpori vniuerso, firmitas illi magna erit, & inui-
cta membra. Videre ne priuati sciant in priuatos, id nihil est
aliud, nisi vt corpus sit robustissimum. Quod si membrum mor-
bo tentatur, non continuo vel præcindendum, vel expediendū
ferum. Reliqua membra præstabit illi officium suum, semet
expoliabunt omni alio munere, vt ægotanti opem ferat; Ama-
ra multa perpetientur, quasi alteram maxillam præbeant, vt
peccanti succurrant. Quod si illud sanari nolit, latius serpat
lues, computrescat, contagione reliquum corpus inficiat, tum
cultellus educendus, ac discendū quidquid est pestilentis.

Quamobrem neque Christiana lex prohibet, quominus eos
corriganus, ipsque obstitamus, qui pergit peccare, in deterius
labuntur, præcipientes eunt. Si peccauerit in te, inquit Christus,
frater tuus, vade, & corripe inter te, & ipsum solum; si te audie-
rit, lucratus eris fratrem tuum: si autem te non audierit, adhi-
be adhuc vnum, vel duos, vt in ore duorum, vel trium testium stet
omne verbum. quod si non audierit eos, dic Ecclesiæ; si autem
Ecclesiā non audierit, sit tibi, sicut Ethnicus, & publicanus.
hec Christus Matth. cap. 18. Audistin, qua via sit repugnandum
malis

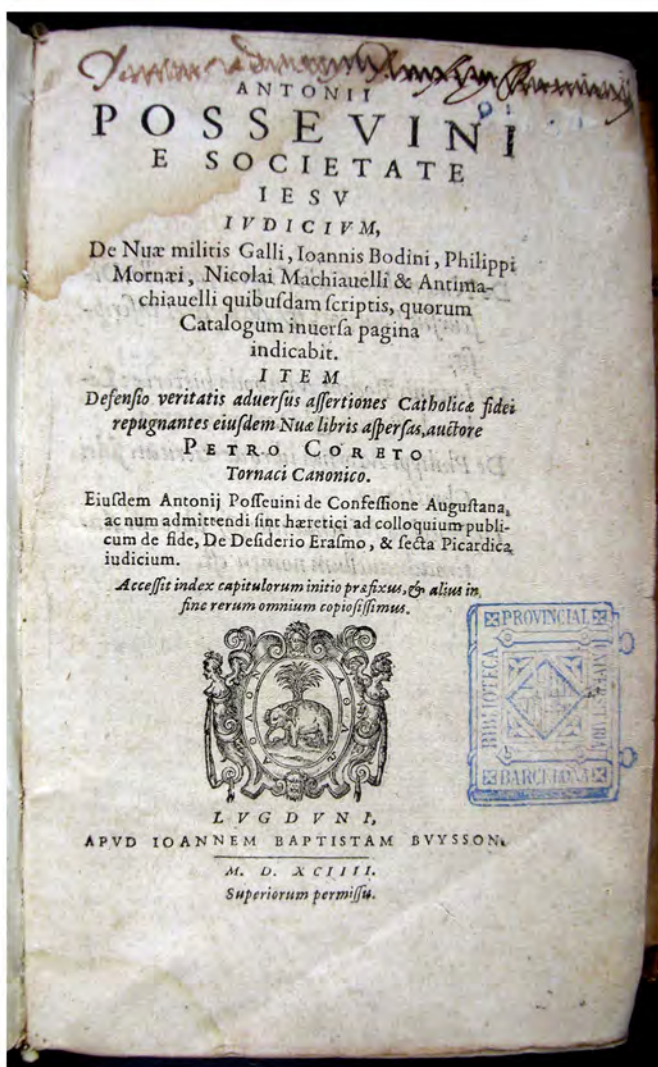
Bozio, 1593. XVI-1519-2

Bozio, Tommaso. De imperio virtvtis, sive Imperia pendere a veris virtvtibvs non a simvlatis libri dvo : adversvs Macchiavellvm ... Romae : ex typographia Bartholomaei Bonfadini, 1593. [20], 188, [20] p.; 4º (22 cm).

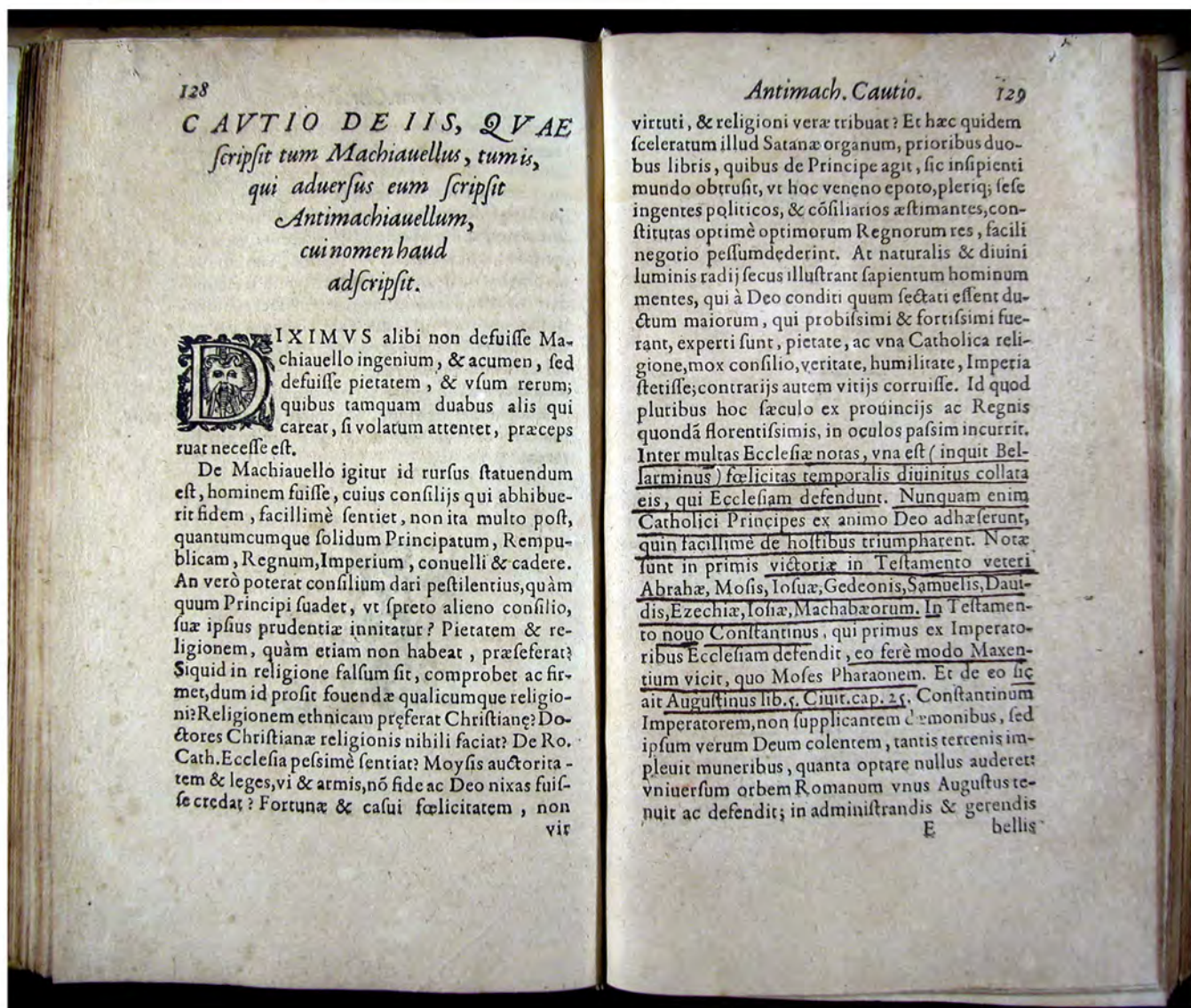
[XVI-1519-2](#)

Durant l'últim decenni del segle XVI, es produeix una nova polèmica ofensiva contra Maquiavel i la seva obra, dirigida per Tommaso Bozio de la congregació de l'Oratònians (felipons) i per Antonio Possevino, jesuïta.

L'objectiu no era tan sols l'autor que alguns d'aquests detractors demostren conèixer només de segona mà, sinó el **“maquiavel·lisme”**, és a dir, d'una línia de pensament de la que el Secretari florentí es suposava n'era l'origen, i que havia passat de maneres diverses a influenciar personalitats de tota Europa. El que significava que la fama de Maquiavel, malgrat les prohibicions reiterades per part de l'Església i dels monarques catòlics, havia traspassat els confins de la península italiana, i el seu pensament exercia una influència profunda en varies direccions i en àmbit internacional.

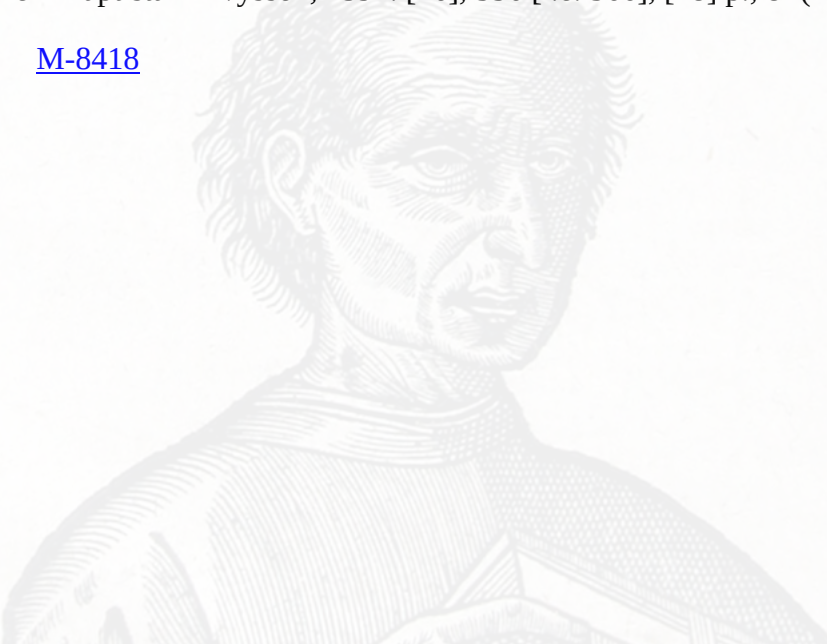
Portada i p.128-129

Possevino, 1594. M-8418

Possevino, Antonio. *Antonii Posseuini e societate Iesu Iudicium de Nuae militis Galli, Ioannis Bodini, Philippi Mornaei & Nicolai Machiauelli & antimachiauelli quibusdam scriptis quorum catalogum inuersa pagina indicabit*. Lvgdvni [Lió] : apvd Ioannem Baptistam Bvysson, 1594. [16], 356 [i.e. 366], [18] p.; 8° (17 cm).

[M-8418](#)

DELLA
RAGIONE
DI STATO,
LIBRI DIECI.

DI GIOVANNI BOTERO
BENESE,

Reuisti dall'Autore, e arricchiti in più luoghi
di discorsi, e di cose memorabili.

*All' Illustrissimo, & Reuerendissimo Signore, il Sig.
VOLFANGO Teodorico, Arcuescono,
e Prencipe di Salczburg, &c.*

Tre libri della grandezza delle Città,
Del medesimo Autore.

In ROMA, Presso Vincenzio Pellagallo, 1590.
C 1 licenza de' Superiori.

DELLA
RAGION
DI STATO,

DI GIOVANNI BOTERO
BENESE.

LIBRO PRIMO.

VESTI anni adietro,
Illustrissimo Principe,
per diuerse occorrenze,
parte mie, parte de' gli
amici, e de' Padroni,
mi e conuenuto fare va-
rij viaggi, e praticare,
più di quello che io ha-
urei voluto, nelle Corti
di Re, e di Prencipi
grandi, hor di quà, hor di là da' monti. Doue, tra
l'altre cose da me offeruate, mi ha recato somma me-
rauiglia il sentire tutto il dì mentouare Ragione di
Stato, & in cotal materia citare hora Nicolò Ma-
chianelli, hora Cornelio Tacito; quello, perche de
precetti

Botero, 1590. XVI-1208

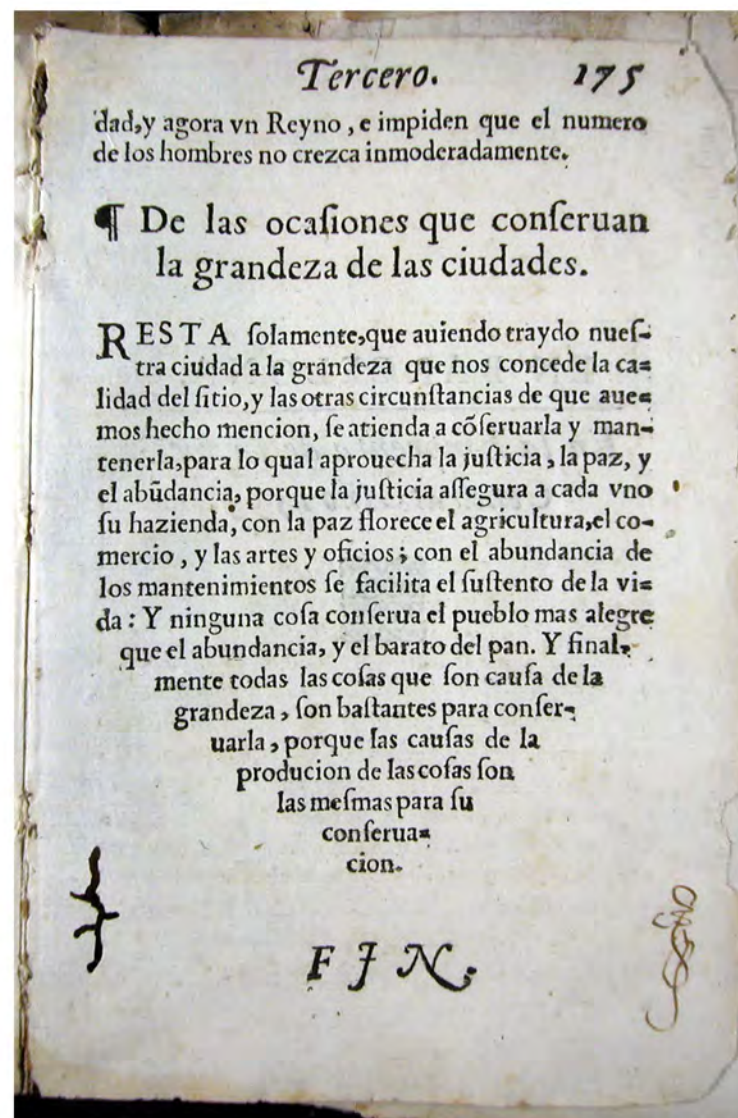
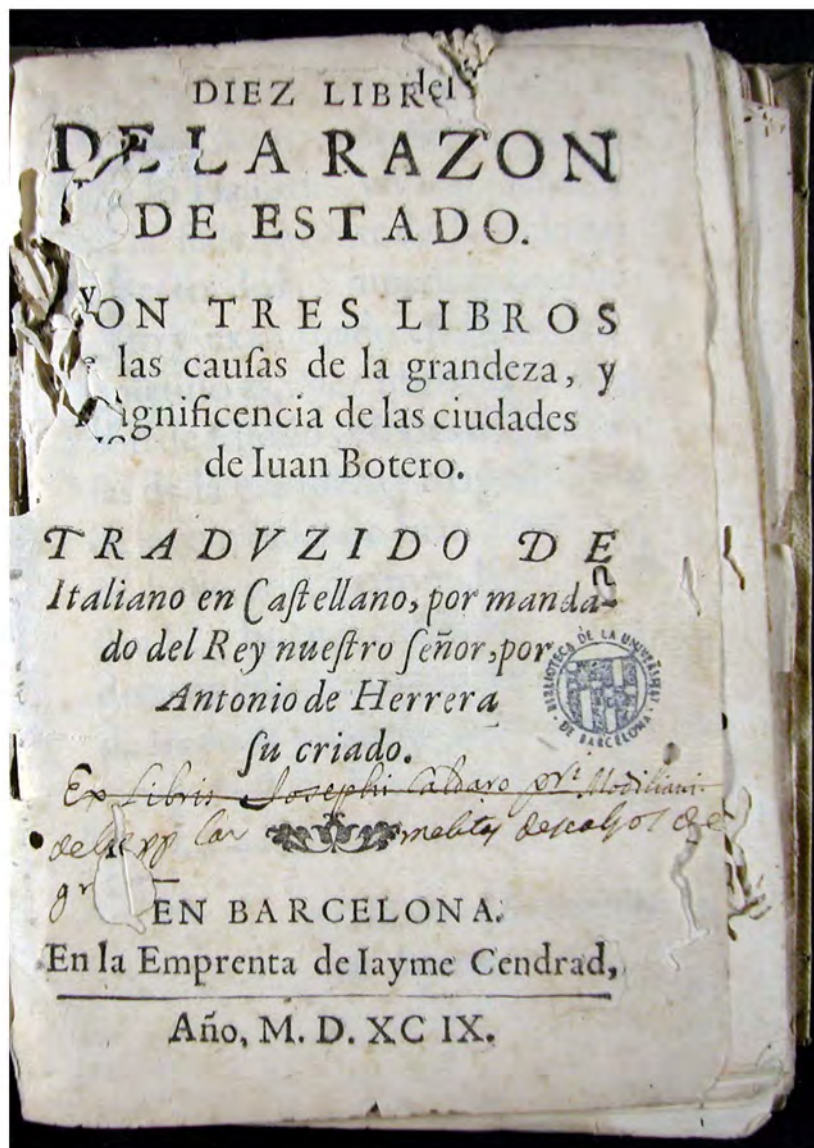
Botero, Giovanni. *Della ragione di stato libri dieci di Giovanni Botero...* In Roma : presso Vincenzio Pellagallo : appresso Giacomo Ruffinelli, 1590. [4], 400, [12] p.; 8° (16 cm).

[XVI-1208](#)

Cal tenir present també els autors teòrics que elaboren nous tractats polítics per recolzar les monarquies europees d'acord amb la nova situació política i en aquesta operació destaquen una vegada més els jesuïtes.

El seu representant més important és Giovanni Botero, autor *Della ragion di Stato*, publicat a Venècia el 1589. Per Botero “Stato è un dominio fermo sopra i popoli” i “Ragione di Stato è noticia di mezzi atti a fondare, conservare ed ampliare un dominio così fatto”.

[Altres edicions d'aquesta obra al catàleg.](#)

Portada i última pàgina

Botero, 1599. XVI-188

Botero, Giovanni. *Diez libros de la razon de estado : con tres libros de las causas de la grandeza y magnificencia de las ciudades / de Iuan Botero ; traduzido de italiano en castellano... por Antonio de Herrera...*En Barcelona: en la emprenta de Iayme Cendrad, 1599. [8], 175, [1] f.; 8º (15 cm).

[XVI-188](#)

En relació a Botero i *Della ragion di Stato*, s'ha de prendre en consideració la traducció que va fer d'aquesta obra Antonio de Herrera, Cronista de Castella durant els regnats de Felip II i Felip III, i que porta aquest títol: *Diez libros de la razón de Estado; con tres libros de las causas de la grandeza, y magnificencia de las ciudades de Iuan Botero* (Madrid, 1592). El CRAI Biblioteca de Reserva conserva un exemplar de la segona edició d'aquesta traducció de la que se'n van fer fins a tres edicions. Una mostra ben viva de l'interès que va despertar l'obra de Botero a Espanya.

R-47203
TRATADO
DE LA RELIGION
Y Virtudes que deue tener el Prin-
cipe Christiano , para gouernar
y conseruar sus Estados.

*Contra lo que Nicolas Machiavelo y los Politicos deste
tiempo enseñan.*

ESCRITO POR EL P.
Pedro de Ribadeneyra de la Compañia de
I E S V S.

*Dirigido al Principe de España D.Filipe
nuestro señor.*

Año.

1595

CON PRIVILEGIO.

En Madrid, en la emprenta de P. Madrigal

Acosta de Iuan de Montoya mercader de libros.

B. P. U.
RES^o—GOBIERNO

*pertenecce al Con-
sejo de S. M.
de Penas.
Por Gabriel abarcal*

Portada i p.1.

Fol. 1.

LIBRO PRIMERO
DE LA RELIGION
y virtudes que deue tener el Prin-
cipe Christiano , para gouer-
nar y conseruar sus
estados.

*La cuenta que todas las naciones y Republi-
cas del mundo tuuieron con su religion.*
Capitulo. I.

EStan grande la Magestad de
Dios , y tan natural , y tan
arraygada en los animos de
todos los hombres la reue-
rencia y acatamiéto que se
le deue, que en todas las Re-
publicas , prouincias , y na-
ciones del mundo , por barbaras y ciegas que
ayan sido, siépre se tuuo por el primero y mas
principal, y neccesário negocio el de la religió.
No solamente por cumplir cō esta obligacion
tan precisa y tan natural , que tenemos todos
de reconocer, acatar, y con deuïdo culto seruir
à este gran Principe, y soberano Monarca de
A todo

Ribadeneira, 1595. XVI-847

Ribadeneira, Pedro de. *Tratado de la religion y virtudes que deue tener el principe christiano para gouernar y conseruar sus estados : contra lo que Nicolas Machiauelo y los politicos deste tiempo enseñan...* En Madrid : en la emprenta de P. Madrigal : a costa de Iuan de Montoya ..., 1595. [24], 560 [i.e. 558], [10] p.; 8º.

[XVI-847](#)

El màxim representant espanyol d'aquest corrent és el jesuïta Pedro Ribadeneyra y el seu *Tratado de la Religion y Vitudes que deue tener el Principe Christiano para governar y conservar sus Estados: contra lo que Nicolas Machiauelo y los Politicos deste tiempo enseñan*.

Aquesta obra tingué una gran difusió durant el primer terç del segle XVII, amb diferents edicions i traduccions a l'italià, llatí, francès i anglès, i actualment es considera l'obra més notable de la literatura antimachiavel·liana. A més a més, destaca el caràcter militant i clarament combatiu de Ribadeneyra, que defensa obertament la teoria política catòlica contra el “machiavel·lisme”, on, a més de Maquiavel “dannato autore”, hi tenen cabuda ateus, calvinistes o, simplement, “i politici di questo tempo” entre altres heterodoxes que l'Església no podia tolerar, perquè també ells aportaven idees subversives.

96.
DISSERTATIO
CHRISTIANO-POLITICA
AD PHILIPPVM IV
REGEM CATHOLICVM,

IN QVA

*Machiavellismo ex impietatis penetralibus pro-
ducto & iugulato; firmitas, felicitas, & incre-
menta Hispanicae Monarchiae, atque Austria-
cae Maiestatis, gubernationi ex Chri-
stianae Sapientiae legibus accepta
referuntur.*

Auctore P. CLAUDIO CLEMENTE è Socie-
tate IESV Ornacensi in Comitatu Bur-
gundiae, Regio Professore Eruditio-
nis in Collegio Imperiali Ma-
dritensi.

*Ultroneis sumptibus amicissimi Clarissimiq[ue]
Dom. Doctoris PETRI DE ROSALES Sanctae
& Hispaniarum Primatis Ecclesiae Tole-
tanae Canonici Doctoralis me-
ritissimi.*

Anno M. DC. XXXVI.

95
DISSERTATIO
CHRISTIANO-POLITICA,
AD PHILIPPVM QVARTVM
REGEM CATHOLICVM,
IN QVA

*Machiavellismo ex impietatis penetralibus
producto & iugulato; firmitas, felicitas,
& incrementa Hispanicae Monarchiae
atque Austriae maiestatis, gubernatio-
ni ex Christianae Sapientiae legibus
accepta referuntur.*

M N I A colit humanus intellectus *Pseudopo-
litorum I-
ligio qua
Tertull. lit
de Idolol.*
prater ipsum omnium Conditorem; di-
xit aliquando Tertullianus differens
de Idololatria, PHILIPPE REX
CATHOLICE. Ego de Politicorum secta co-
gitās, quid de illa dicturus sim, quid taciturus,
quo nomine eā appellaturus, nescio. *Polytheis-
mum* vocabo? prorsus: omnia enim colit Poli-
ticus propter unam Politiae rationem. *Atheis-
mum* nominem? & quidem iure: nam quidquid
voles colit, & quid noles non colit Politicus
propter unam Status rationem; versicolor est,
versipellis, & Proteo mutabilior. *Politiolatriam*
vocem? optime, proprijsimè: si quid enim co-
lit

A 2

Nieremberg, 1636. B-44/4/7-10

Nieremberg, Juan Eusebio. *Dissertatio christiano-politica ad Philippvm IV...: in qva machiavellismo ex impietatis penetralibus producto & iugulato, firmitas, felicitas...* Madriti : ex officina Francisci Martinez, 1636. 61, [1] f.; 4º (21 cm).

[B-44/4/7-10](#)

En aquesta mateixa línia destaca un altre jesuïta, Claude Clément d'origen francès, cridat a Espanya per ocupar una càtedra de retòrica al Col·legi Imperial. Fou un gran defensor de la monarquia espanyola i de Felip IV. Durant la seva estada a la cort va escriure la més important de les seves obres, la *Disertatio christiano-politica ad Philipvm IV...*, on ataca la doctrina política de Maquiavel seguint la mateixa línia crítica impulsada per Pere Ribadeneyra però amb més radicalisme i amb un rigor doctrinal i agudeses d'argumentació molt més reaccionàries. L'obra tingué una gran acceptació i difusió, fou reimpresa diverses vegades en llatí i també traduïda al castellà.

Tractats sobre l'educació dels prínceps

Cal tenir present que amb l'humanisme proliferà un determinat tipus de literatura política, la dels ***specula principis*** que tenia precedents importants en els temps clàssics i també medievals; però amb la renovació dels estudis humanístics, l'educació assolí un interès altíssim, especialment quan es tractava d'educar el príncep que un dia hauria de governar. En aquest sentit *El Príncep* de Maquiavel representa una ruptura total en relació amb aquesta tradició ja que el nou *princeps* ha de ser versàtil, és a dir, ha de ser capaç de canviar d'opinió i segons les circumstàncies saber aplicar les arts del lleó o les de la guineu (cap. XV).

Els tractats d'educació de prínceps custodiats en el fons del CRAI Biblioteca de Lletres, en la major part presenten unes connotacions totalment contràries a les de Maquiavel ja que recullen el model conservador procedent de la tradició aristotèlica heretat de l'edat mitjana, més d'acord amb la ideologia de la Contrareforma.

Prudentes sicut Serpentes.
Simplices sicut Columbe.

LIBRO

primero del espejo del
Principe Christiano, compuesto y
nueuamente reuisto, y muy émen-
dado, con nueva composicion, y
mucha addicion: por el Doctór Frá-
cisco de Monçon, cuya leccion es
muy prouechosa a todo genero de
personas discretas, aunque sean pre-
dicadores y cortesanos, por las mu-
chas y sabias sentencias, y muy fa-
mosos y illustres exemplos que se
ponen: adóde con varia leccion
y erudicion se cõtiene vna
perfecta doctrina mo-
ral Christiana.

Esta aprouado por el Sancto officio, y por el
reuerendissimo señor el Arçobispo
de Lisboa.

Impresso en casa de Antonio gonçaluez
impressor del illustrissimo y reueren-
tissimo señor don Jorge Arco-
bispo de Lisboa.

Es del P. Salvi Aug. de
Aos. 3. o. de Junho.
M. D. LXXI.

Epistola dedicatoria
Al muy alto y muy poderoso senõr Rey don
Sebastian primero deste nombre, zelador dela Fe, Rey de Portugal y delos Algar-
ues, &c. Por su predicator y capellan, el doctõr Francisco de Monçon
Canonigo magistral en la Sancta See y Yglesia Metropolitana de
Lisboa: Sobre la correpcion y addicion, o por mejor dezir,
nueva composicion del primero libro del espejo
del Principe Christiano.

Sancto Thomas pozo de diuina sabidu-
ria, en los muchos y muy doctos libros que compuso siguió la doctrina de
sant Augustin, y assy le quiso imitar en la grande prudencia que vió
en querer reuer todas sus obras en su vejez, y emendar las faltas que ha-
llasse, segun demuestra el libro de sus catholicas retrataciones. Desta
manera el glorioso sancto Thomas siendo de madura edad reueyo sus obras, y ballando en
los difusos escriptos que auia hecho en Theologia scolastica, algunas opiniones rigurosas, de
termino de mudar la orden y el estilo, y en la misma materia componer de nuevo aqlla suma
doctissima que diuidio en quatro partes, en que colligio toda su doctrina, tan perfecta, que
parece que en todo lo que el trato no ay mas que desear. Pues como yo en todos mys estudios
siguiesse la doctrina delos dos gloriosos Doctores, sant Augustin y sancto Thomas, como a
Principes de Catholicos Theologos, determine de imitar su prudentissimo consejo, de reuer
en my vejez muchos libros que desde my mocedad, en varias disciplinas auia compuesto: y es
cogi de comẽçar por el primero libro del espejo del Principe Christiano, que ha muchos años
que dedique al Rey vuestro auuelo, para la criacion del Principe vuestro padre, de gloriosas
memorias: por que muchas personas me pedian que por ser acabada la primera impressiõ
se tornasse a imprimir, por auer sido aprouada su leccion por agradable y prouechosa. Ene-
sta reuista acorde de tornar a leer los Authores que auia leydo, para componer le, por que se-
gun dize Plinio, de noble y ingenua persona es confessar los maestros viuos o muertos, de
quien aprendio, y assy el alega dos mil volumines de libros, de quien saco los que compuso de
su natural historia. Y en esta my releccion halle muchas nuevas sentencias, y aun prouechosas
materias dignas de saberse, que acorde de poner en este libro, siguiendo la sentencia de Cayo
Plinio, que dezia: Que aquellos se pueden tener por filices, que haze hechos dignos de escre-
uirse, o que escriuen los hechos dignos de imitar se: mas balle que me era necessario imitar a
los primos Plateros, que si hundiedo vn vaso les salio salto, y deno perfecta bechura le quie-
bran y le tornan a hundir, añadiendo le materiales con que tenga nueva y perfecta bechura:
assy considere que el libro dela primera impressiõ tenia faltas de partes dela impressiõ, y
de algunas materias, por donde conuenia mudar la composicion y añadir algunas prouecho-
sas historias y sabias sentencias: y poner las todas por concertada orden, como hazen los pri-
dentes hortelanos, que siembran en eras pequeñas sus simientes, y aquellas tiernas plátas las
transplantan en eras grandes con grande concierto, basta hazer vna buerta prouechosa, con
auer

Pruden-
cia de S.
Aug. y
delanto
Thoma.

Retra-
ciones d
S. Aug.

Sûma d
S. Tho.

Intento
del An-
thor.

Plinio
proloc
pri. libr.

Cayo
Plinio
ad taci.

Notable
sentencia.
Imitar a
platero.

Monzón, 1571. XVI-1475

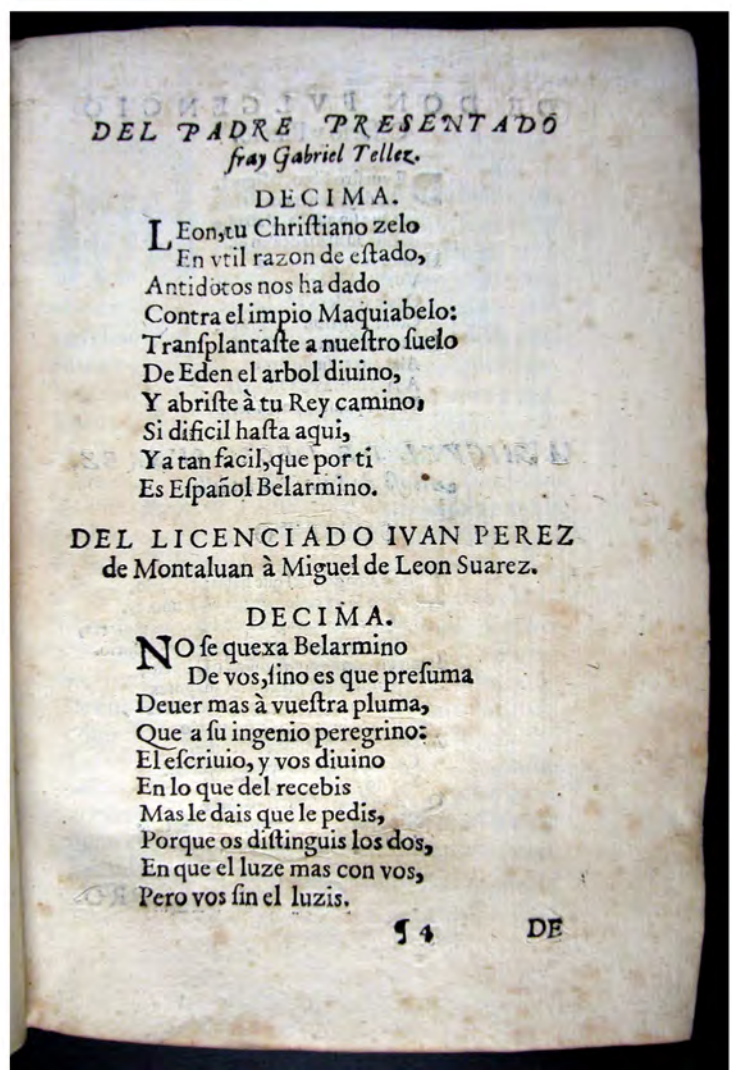
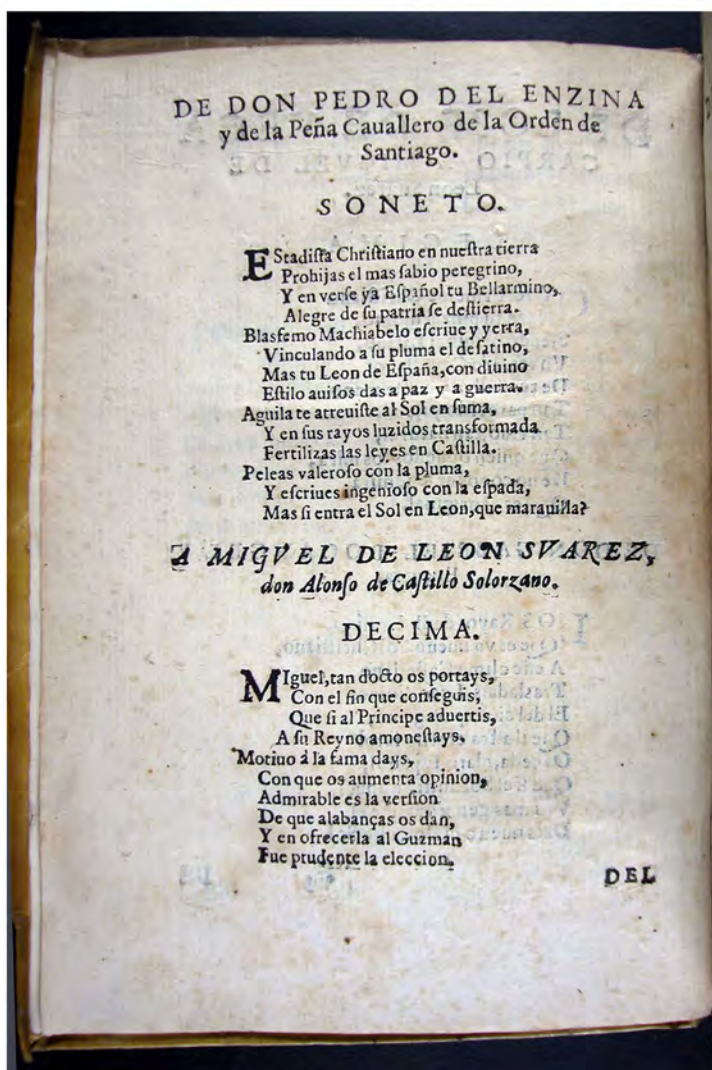
Monzón, Francisco de. *Libro primero del espejo del principe christiano : compuesto y nueuamente reuisto y muy emendado con nueua composicion y mucha addicion por el doctor Fra[n]cisco de Monçon ...* [Lisboa] : impresso en casa de Antonio Gonçalvez ..., aos 30 de junho 1571. [6], 226 f.; 4º (27 cm).

[XVI-1475](#)

Entre els molts exemples existents al catàleg, hem escollit el tractat del portuguès Francisco de Monzón: *Libro primero del espejo del principe christiano* (1571), dedicat primer al Príncep D. João de Portugal i en una segona dedicatòria al fill d'aquest, el malaurat Don Sebastião. La teoria de Monzón està més d'acord amb l'educació del príncep cristià que va impulsar Erasme de Rotterdam, ben diferent a la de Maquiavel.

Portada, p.3v i p.4r.

Bellarmino, 1624. C-189/4/23

Bellarmino, Roberto Francesco Romolo. *Officio del prinçipe christiano del cardenal Roberto Bellarmino, y auisos vtiles para el gouierno politico militar y domestico...* En Madrid : por Iuan Gonzales, 1624. [9], 156 f.; 4o (20 cm).

[C-189/4/23](#)

Les obres de Roberto Bellarmino tingueren una gran difusió a Espanya durant els segles XVII, XVIII i XIX fins al punt que moltes foren traduïdes al castellà. Una d'aquestes, és la versió del: *Officio del prinçipe christiano...* (1624), de contingut més religiós que polític i no al·ludeix mai a Maquiavel. Tot i això, en el preàmbul de la versió castellana s'hi pot veure una contraposició ben clara entre el mèrit del traductor, Miguel de León Suárez, i Maquiavel.

La traducció castellana va precedida de vuit poemes destinats a enaltir l'obra del traductor, Miguel de León Soárez, que era portugués. Entre aquests poemes n'hi ha un de Lope de Vega. Però cal ressaltar especialment el sonet de Don Pedro del Encina y de la Peña, Cavallero de la Orden de Santiago, que entremig de les lloances al traductor introdueix Maquiavel en aquests termes:

*“Blasfemo Machiavelo escribe y yerra
Vinculando a su pluma el destino”.*

L'altre poema on també s'esmenta Maquiavel, es una dècima de fray Gabriel Tellez, en aquesta l'al·lusió:

*“Leon, tu Christiano zelo
En util razon de estado,
Antidotos nos ha dado
Contra el impio Maquiabello”.*

Una demostració de com el Secretari florentí era considerat a Espanya en els anys vint del segle XVII. Considerat impiu i blasfem, en definitiva, censurat amb els mateixos qualificatius emprats per Botero i Ribadeneyra.

OBRAS
DE
LORENZO
GRACIAN,

DIVIDIDAS EN DOS TOMOS,
EN EL PRIMERO CONTIENE

El Criticòn, tratando en la primera Parte de
la Niñez, y juuentud: en la segunda de la
Varonil Edad: y en la tercera de la Vejez.

El Discreto.

El Politico Fernando el Catholico.

El Heroe.

EN EL SEGVNDO,

La Agudeza y Arte de Ingenio.
Oraculo manual y arte de prudencia.

EN EL FIN AÑADIMOS

El Comulgatorio de varias Meditaciones de
la sagrada Comunión, por el P. BALTAZAR
GRACIAN.

EN AMBERES

En Casa de Geronymo y Iuanbaut. Verdussen. 1669.
Con Privilegio.

Ocalaghan seg. Hak

EL
CRITICON,
PRIMERA PARTE,
EN
LA PRIMAVERA
DE LA NIÑEZ,

Y EN
EL ESTIO DE LA IVVENTVD.

SV AVTOR

LORENZO GRACIAN.
Y LO DEDICA
AL VALEROSO CAVALLERO
D. PABLO DE PARADA,

De la orden de Christo, General de la Artilleria;
y Gouvernador de Tortosa.

EN AMBERES

En Casa de Geronymo y Iuanbaut. Verdussen. 1669.
Con Privilegio.

Gracián, 1669. XVII-8599

Gracián, Baltasar. *Obras de Lorenzo Gracian, divididas en dos tomos ...* En Amberes : en casa de Geronymo y Iuanbaut. Verdussen, 1669 . 2 vol., 4º.

[XVII-8599](#)

Per acabar, una edició de les *Obras* de Baltasar Gracián de l'any 1669, perquè els seus tractats van contribuir a renovar el pensament polític espanyol del seu temps. Entre aquestes, *El político don Fernando el Católico*, un monarca que Gracián considera fundador de la Monarquía española, i compendi de la “perfecta raó d'estat”. Tanmateix, ja Maquiavel en el capítol XXI d'*El Príncipe* havia dit sobre el rei Ferran que “si può chiamare quasi principe nuovo”.